

Hrenov grič – još jedna špilja s obrambenim zidom u Žumberku

Vlado Božić (SOŽ)

Špilja s obrambenim zidovima u Hrvatskoj ima mnogo. Zidovi su u špiljama građeni s namjerom da spriječe ili otežaju ulaz neprijatelju te da se iza zida u špilji sklone ljudi. Takve su špilje, dakle, namijenjene zbjegu. Potrebu za zbjegom imalo je samo nezaštićeno seosko stanovništvo, u Hrvatskoj najviše u 15., 16., i 17. stoljeću, kada je Hrvatska bila izložena osmanlijskim napadima. Iako pisanih dokumenta o takvim obrambenim špiljama iz vremena njihova korištenja nema, drži se da su one najviše korištene u vrijeme prvih turskih upada u Hrvatsku, tj. u 15. i 16. stoljeću.

Vlado Božić

Strmina uz špiljski otvor

U nekim su špiljama zidovi sagrađeni na samom ulazu u špilju, pa su zato uočljivi i vidljivi iz veće udaljenosti. Negdje postoje i dva zida, jedan iza drugoga. Ponekad je prvi zid sagrađen dublje u špilji, na izmaku danje svjetlosti, pa se izvana nije moglo znati da postoje dva zida.

Do sada je poznat velik broj takvih špilja, od Slovenije, preko Hrvatske, BiH, Srbije, Crne Gore do Makedonije, a vjerojatno ih ima i u Bugarskoj i Grčkoj. U Hrvatskoj su do sada bile poznate samo četiri špilje s obrambenim zidovima na području Žumberka (Božić, 2002, i 2010), na Kordunu, odnosno u Karlovačkoj županiji dvadesetak (Božić i sur, 2007, 2008, 2009, 2010.), u Lici također dvadesetak (Malinar, Čepelak, 2009; Božić, 2010), a zabilježeno ih je i u Dalmaciji.

Istraživanje i proučavanje takvih špilja počelo je u Hrvatskoj tek prije desetak godina. Sada već gotovo svi speleolozi znaju da postoji veće zanimanje za takve špilje pa se veća pažnja posvećuje ulaznim dijelovima špilja i traže dokazi postojanja obrambenih zidova. Zahvaljujući tome otkriveni su u nekim već prije istraženim špiljama tragovi nekadašnjih zidova, što im daje dodatnu vrijednost.

Ovaj mali uvod bio je potreban da se lakše shvati važnost otkrića obrambenog zida u maloj špilji Hrenov grič.

Špilja Hrenov grič nalazi se na jugozapadu Žumberka, blizu granice sa Slovenijom, uz rijeku Kupu u Obrežu Vivodinskom. Do špilje se sada može doći i autom na svega pedesetak metara. Najlakše je poći iz Ozlja na zapad, uz Kupu, asfaltnom cestom do Kamanja (desetak km), tu prijeći preko mosta na Kupi i odmah zatim skrenuti uskom cestom na istok u selo Obrež Vivodinski. Oko 400 m od mosta treba stati ispred usamljene kuće, na livadici između te kuće i

Milivoj Uroić

Vlado Božić iza prve sonde na mjestu gdje je nekada bio zid

Kupe ostaviti auto i pješice krenuti na jug do strmog, šumovitog obronka prema Kupi. Tu se treba spustiti uskom stazicom (koju su 2008. godine napravili arheolozi) kojih dvadesetak metara do ulaza u špilju, okrenutog prema jugozapadu. Ispred ulaza nastavlja se okomita stijena visoka desetak metara, ispod koje se blagom padinom siđe do Kupe. Oko tri metra ispred špilje, na samom rubu okomite stijene, ispletena je ograda od planinarskog užeta koja sprječava pad niz stijenu onoga tko se posklizne na strmini ispred ulaza (nagib tog dijela terena je oko 45°). Ulazu se može prići jedino s istočne strane, jer sa zapada ulaz štiti okomita stijena. Špilja ima ustvari dva ulaza, sjeverni i južni. Stazicom se dođe do južnog ulaza, odakle je moguće spustiti se u špilju puzanjem, ali je ugodnije spustiti se oprezno do ograde iznad okomite stijene i onda se popeti do sjevernog ulaza. Kad nema raslinja, mogu se otvori špilje vidjeti s ceste ili željezničke pruge Ozalj – Kamanje s desne obale Kupe, na mjestu gdje se nalaze zadnji slapići uz otočić u rijeci.

Iza ulaznih otvora špilja se pruža u smjeru sjeveroistoka desetak metara, onda skreće prema

jugoistoku daljih desetak metara, pa opet u smjeru sjeveroistoka još dvadesetak metara. Širina kanala prvih dvadesetak metara je 2-4 m, visina 2-3 m, a dalje se nastavlja uzak i nizak kanal do neprolaznog suženja.

Špilja je nastala u slojevima vapnenca kredne starosti, na jasno izraženim sjecištima pukotina pravca jugozapad-sjeveroistok i sjeverozapad-jugoistok. Špiljske taložine sadrže i kulturne slojeve. Prema topografskoj karti 1:25 000, Vivodina, br. 319-4-2, koordinate ulaza su X = 5056,112, Y = 5532,938 i Z = 155 m.

Špilju su još 2007. počeli istraživati zagrebački arheolozi i 2008. obavili, kako kažu, »probno sondažno istraživanje« te o tome pisali u Hrvatskom arheološkom godišnjaku (Žele, Forenbaher, 2008). U špilji su iskopali sonde na udaljenosti od 5 i 15 m od ulaza. U 5 sondi na udaljenosti od 15 m, na kraju šireg dijela špilje a ispred uskog i niskog kanala, utvrdili su 9 stratigrafskih slojeva, od kojih su dva kulturna, tj. u njima je nađeno tragova boravka ljudi u špilji. Donji kulturni sloj pripada prapovijesti – brončanom dobu (keramika, ostaci vatrišta i kosti životinja), a gornji kasnom srednjem i ranom novom vijeku tj. 11.-13. stoljeću.

Suženje na kojem je nekada bio zid

U dvije sonde bliže ulazu također je registrirano 9 stratigrafskih slojeva s dva kulturna sloja, prapovjesnim (brončano doba) i novovjekim (14.-15. st.). U tom novovjekom sloju pronađen je jedan srebrni novčić, za koji je utvrđeno da je kovan u Veneciji za vladavine dužda Andrea Dandola (1342.-1354.). Uz to je u ovim sondama nađeno obrađeno kamenje s tragovima žbuke, što je ukazalo na trag nekog zida. Pomnim pregledom suženja kanala malo dalje od sonde, na bočnim zidovima i stropu, nađeni su tragovi žbuke, što je jasan dokaz da je tu bio sagrađen zid debljine oko 80 cm.

Zbog tih je podataka skupina članova Speleološkog odsjeka HPD-a »Željezničar« iz Zagreba (Ksenija Brezovac, Milivoj Uroic i Vlado Božić) posjetila 15. siječnja 2012. špilju, izradila profil ulaznog dijela špilje i fotografirala cijelu špilju. Tom su se prilikom uvjerali da se otvori špilje nalaze na izuzetno nepristupačnom mjestu, zbog čega su razmjerno lako branjivi. Nađeni novčić očito govori da je špilja i koncem srednjeg vijeka bila nastavana kao i u brončanom dobu. Nažalost nije poznato tko je ni kada je u špilji sagrađio zid, niti tko ga je, kada i zašto srušio.

Detalj žbuke u stijeni

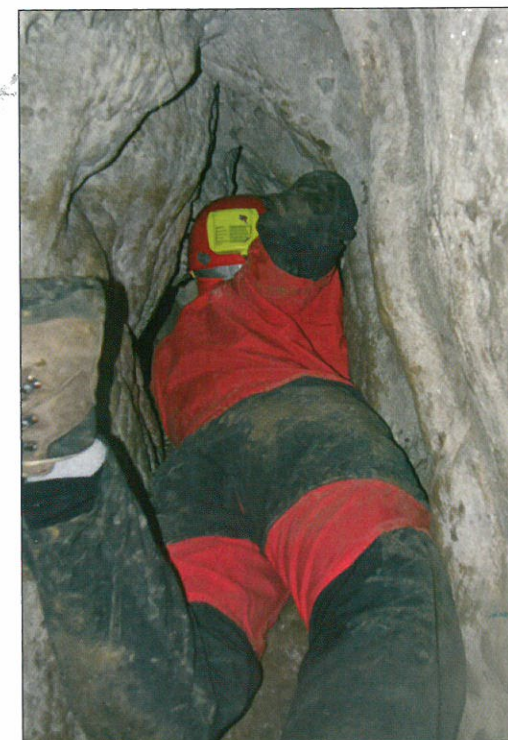
Kako se špilja nalazi razmjerno blizu već dugo poznate, i danas turistički uređene špilje Vrlovke u Kamanju (udaljene svega 4 km od špilje Hrenov grič), u kojoj su također bili sagrađeni zidovi na oba njena otovora, postavlja se pitanje može li se povezati sudbina špilje Hrenov grič sa sudbinom špilje Vrlovke. O špilji Vrlovki postoji čak i povijesni dokument s početka 16. st. Naš povjesničar Emil Laszowski pronašao je pismo ozaljskog kneza Bernardina Frankopana upućeno 5. rujna 1511. markgrofu Jurju Brandenburškom u kojem piše: »...što se tiče Turaka znanja i ravnanja Vaše milosti, da su ovi došli do naše zemlje 22. dana augusta oko 2000 njih i nešto više, te su iste noći slegli na Modruškom polju. Drugi dan su došli pod naš grad Ribnik, te tamo veliku štetu nanijeli vatrom, popalili su crkve, sela, kuće i si-jeno. Onda su prešli Kupu i udarili na carsko, na Metliku; i čak preko gore na Mihovo. Istu su noć slegli pod Metliku kod Križara. Potom su krenuli pod Ozalj, u moju gospoštiju, tu je jedan plemić, naš službenik imao neku školju u brijegu, kamo su se vazda ljudi skrivali, i tu su na njih Turci od jutra do večera, do zahoda sunčanoga jurišali i zauzeli (školju), te iz nje plemića, ženu i dijete njegovo

Zadnji dio špiljskog kanala

i sve njegovo zarobili, i iz iste školje još 300 ljudi...« (Laszowski, 1929.). Na tom se dokumentu temelje i priče o špilji Vrlovci i djevojci Dori, od kojih jedna glasi ovako: »... za vrijeme turskih pohoda na Kranjsku (Sloveniju), turska je vojska prolazila ovim krajevima, pljačkala i ubijala pa su se ljudi sklonili u špilju. S njima je bila i djevojka Dora i svakog dana išla do rijeke po vodu. Jednog je dana vidjela turske vojnike na suprotnoj obali rijeke i počela im se rugati, misleći da je u špilji na sigurnom. Turci su se razljutili, sagrađili splavi i počeli napadati. Borba je navodno trajala sedam dana, a onda, na Vidov dan, Turci su provalili u špilju, na ulazu pobili mnogo ljudi, a ostatak, koji se sklonio dublje u špilju, ugušili dimom« (Laszowski, 1898.).

Je li moguće da je ista sudbina zadesila i ljude u špilji Hrenov grič? Jesu li obrambeni zidovi građeni u obje špilje u isto vrijeme i jesu li porušeni također u isto vrijeme? U špilji Vrlovci do danas se održao samo dio starog zida na donjem ulazu. Laszowski navodi, oslanjajući se na podatke iz Valvasorove knjige »Slava vojvodine Kranjske« iz 1689., da su Turci prolazili Kupom u Sloveniju, do Metlike, gotovo cijelo 15. i 16. stoljeće. Zabilježeni su turski pohodi na slovenski teritorij

Suženje na kraju špiljskog kanala

Vlado Božić

Velika rupa od sondi na 15 m od ulaza

preko ovoga hrvatskog područja, gdje se nalaze ove dvije špilje, i to: 1408., 1431., 1469., 1491. i 1492., a također i 1543., 1559., 1575. i 1578. (Laszowski, 1898.). Obrambeni zidovi mogli su biti sagrađeni još početkom 15. st., možda nakon prvog prolaska turske vojske, a srušeni kasnije. Šta što to vjerojatno nikada nećemo saznati.

Je li se možda strop na ulazu u špilju Hrenov grič srušio i stvorio još jedan ulaz prilikom pokušaja nasilnog ulaska u špilju, odnosno napada na špilju, ili se to dogodilo prilikom rušenja zida? Za sada će to ostati tajna. Neke odgovore na postavljena pitanja možda će dati buduće arheološko istraživanje, koje bi bilo dobro obaviti što prije, jer sada u špilji živi jazavac koji kopa po svim slojevima špiljskih taložina i time sigurno remeti mogućnost dobrog proučavanja povijesti ove špilje.

Literatura:

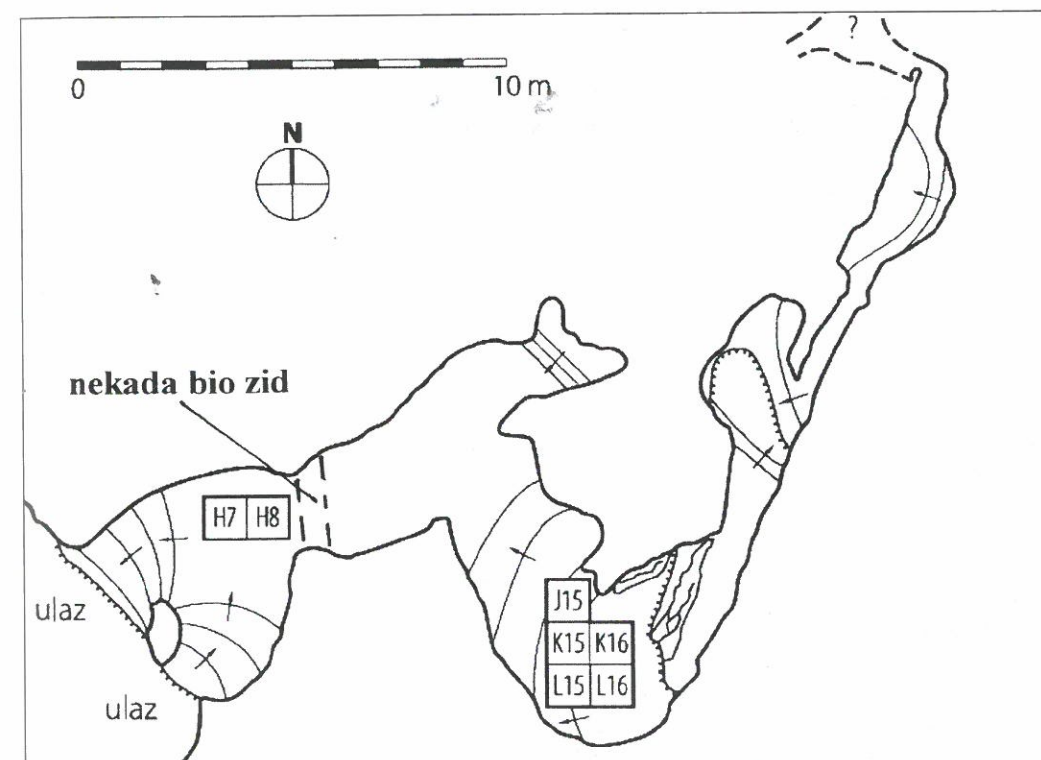
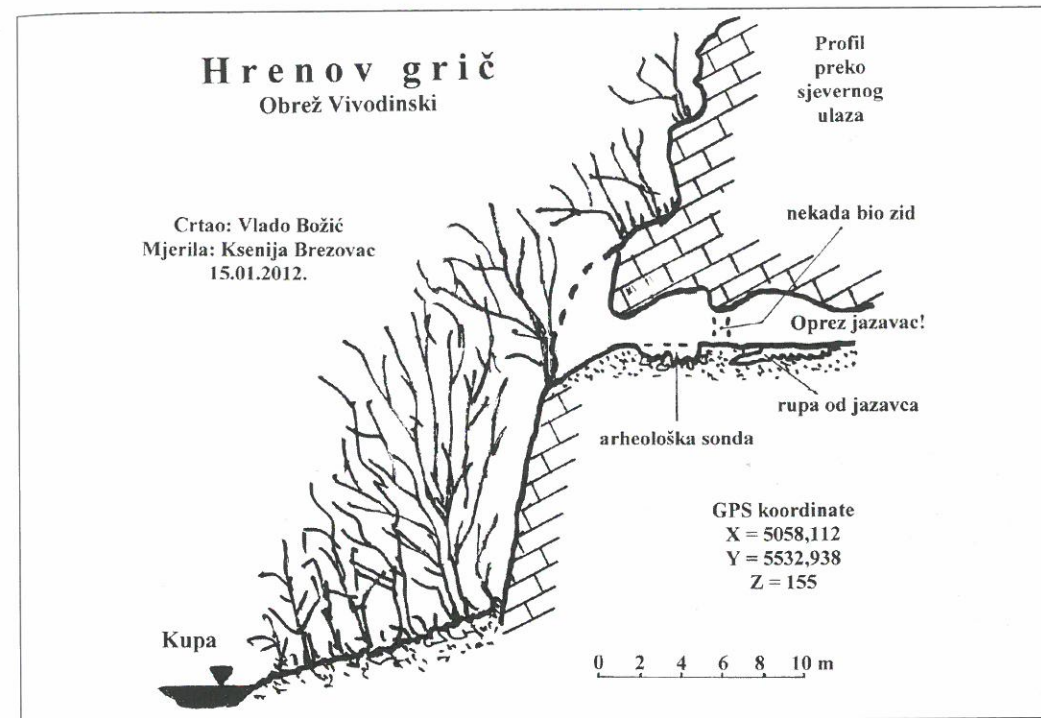
- Božić, V., 2002: Obrambene špilje u Žumberku. Ekološki glasnik, br. 3, str. 11-16, Zagreb
- Božić, V. (Zagreb), Štefančić, J. (Barilović), Cvitanović, H. (Karlovac), Matoš, N. (Karlovac), Raguž, K. (Karlovac), Perkić, D. (Karlovac), 2007: Utvrđene špilje Karlovačke županije. Obavijesti – Hrvatsko arheološko društvo, god. 39, br. 2, 2007, str. 51, Zagreb

Vlado Božić

Speleološka oznaka na ulazu u špilju

- Božić, V., 2008: Špilje s obrambenim zidovima u Karlovačkoj županiji. Speleolog, god, 55, za 2007, str. 108-111, Zagreb
- Božić, V., Cvitanović, H., Matoš, N., Raguž, K., Štefančić, J., 2009: Utvrđene špilje. Arheologija

Tlocrt špilje prema S. Forenbaheru; položaj nekadašnjeg zida ucrtao V. Božić

Vlado Božić

Južni i sjeverni otvor špilje

- i turizam – Archeology & Tourism in Croatia, Arheološki muzej Zagreb, str. 366-379, Zagreb
- Božić, V.: 2010: Žumberačke špilje s obrambenim zidovima. Speleolog, god. 57, za 2009, str. 55-64, Zagreb
- Božić, V.: 2010: Utvrđene špilje u Lici. Speleolog, god. 57, za 2009, str. 138-140, Zagreb
- Laszowski, E., 1898: Špilja »Vrlovka« kod Brloga na Kupi. Prosvjeta, br. 8, str. 247-250, Zagreb
- Laszowski, E., 1929: Grad Ozalj i njegova okolica. Braća hrvatskog zmaja, str. 94-97, Zagreb
- Malinar, H., i Čepelak, M., 2009: Špilje u hidrogeološkom sustavu Krbavica-Krbavsko polje. Speleolog, god. 56, za 2008, str. 20-38, Zagreb
- Žele, M., Forenbaher, S., 2008: Špilja Hrenov grič. Hrvatski arheološki godišnjak, br. 5, str. 264-266, Zagreb

Hrenov grič - another cave with a defensive wall in Žumberak

In Obrež Vivodinski, near Kamanje, there is a small cave called Hrenov grič that used to have a defensive wall built 5 meters from the entrance. Archaeological survey of the cave was carried out in 2008, and it revealed that humans stayed in it during the Bronze Age, the end of the Middle Ages and the beginning of the Modern Age. The entrance of the cave is on an inaccessible location, so the cave is easily defended. The wall was probably built during the first Turkish campaigns, aimed at conquering Slovenia in 15th century, which ran through Croatia. There are no written documents about the construction or the devastation of the wall. The history of the cave is often connected to the history of the Vrlovka cave, located only 4 km away, described in a written document dating from 1511.

Obnova turistički uređenih špilja

Špilja Samograd kod Perušića ima novu električnu rasvjetu

Juraj Posarić (SOŽ)

Od 2011. posjetitelji špilje Samograd u Pećinskom parku »Grabovača« kod Perušića mogu razgledati ljepote kraškog podzemlja u potpuno novom svjetlu.

Iako je špilja zbog relativno lakog pristupa i velikog otvora posjećivana kroz više stoljeća, već u vrijeme Vojne krajine, o čemu svjedoče potpisi časnika iz 1835. Putovi i stube spominju se još 1889.; temeljito su uređeni 1903., kada je u Liku trebao doći ban Khuen-Héderváry. Električnu rasvjetu iz dieselskog agregata špilja je dobila tek

1990. kada su obnovljeni i putevi. U sklopu uređenja prihvatnog centra Parka 2007. dovedena do špilje podzemnim kablom električna energija iz javne distributivne mreže, tako da je danas dieselski agregat samo pomoćni izvor energije u slučaju ispada javne električne mreže.

Dieselski agregat je smješten u kućici u ulaznoj kuliševki i svojim radom je, osim buke, emitirao i ispušne plinove koji su ulazili u špiljski prostor. Iako je to riješeno uvođenjem struje iz javne mreže, ostao je problem nedostatne rasvje-

Juraj Posarić

Rasvjeta u ulaznom dijelu špilje Samograd